

Examensarbete

Ämneslärarprogrammet gymnasielärare 300 hp



Pigan och makten

En komparativ litteraturanlys med intersektionellt perspektiv

Examensarbete i svenska: språk och litteratur 15 hp

Halmstad 2019-06-18

Kristina Filipsson Korkeasalo

Högskolan i Halmstad
Akademin för lärande, humaniora och samhälle
Examensarbete 15 hp, ämneslärarprogrammet inriktning svenska
Författare:
Kristina Filipsson Korkeasalo

Pigan och makten

En komparativ litteraturanalys med intersektionellt perspektiv

Handledare:
Jonas Asklund
VT 2019

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte	2
1.1.1 Frågeställningar	3
1.2 Disposition	3
2. Bakgrund	4
2.1 Ester Blenda Nordström – en superstjärna av sin tid	4
2.2 Bonn i Taninge	6
2.3 En omvälvande samtid	7
2.4 Första feministiska vågen och <i>den nya kvinnan</i>	8
2.5 <i>Den nya kvinnan</i> och kritiken.....	9
3. Tidigare forskning	11
4. Metod och teori	15
4.1 Intersektionellt perspektiv	15
4.1.1 Kategorierna <i>kön, klass</i> och <i>funktionalitet</i>	16
4.1.2 Metoddiskussion.....	16
4.2 Genuskontraktet	17
4.3 Moderniteten	18
5. Material	20
5.1 Textunderlag.....	20
5.2 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	20
6. Resultat och analys.....	22
6.1 <i>Kön</i>	22
6.2 <i>Klass</i>	24
6.3 <i>Funktionalitet</i>	26
7. Diskussion	28
7.1 Makt och modernitet	28
7.2 Slutsatser	31
7.3 Didaktisk reflektion.....	32
8. Sammanfattning	34
Referenslista	36

Abstrakt

Denna uppsats undersöker maktförhållandena i böckerna *En piga bland pigor* av Ester Blenda Nordström och *Ett pennskaft som piga* av Bonn i Taninge. Som metod och analysverktyg används intersektionellt perspektiv med utgångspunkt från de tre kategorierna *kön*, *klass* och *funktionalitet*. Vidare diskuteras maktförhållandena utifrån socialt- och genuskritiskt perspektiv för att spegla kvinnors och mäns villkor i det tidiga 1900-talets Sverige. Sammantaget visar litteraturanalysen att Ester Blenda Nordström besitter en maktposition även om hon utger sig för att vara en piga bland pigor. Den historiska kontexten som böckerna är skrivna i kännetecknas av modernitet och nationalskapande, och Ester Blenda Nordström blir rollmodell för *den nya kvinnan* som tar sig in på manliga domäner och kämpar för kvinnans rätt och jämlikhet i samhället.

Nyckelord: Ester Blenda Nordström, genmäle, *den nya kvinnan*, *Svenska Dagbladet*, komparativ, intersektionellt perspektiv, Giddens, Hirdman, Lykke, jämställdhet, jämlikhet

Titel: Pigan och makten. En komparativ litteraturanalys med intersektionellt perspektiv

Författare: Kristina Filipsson Korkeasalo

1. Inledning

2017 kom biografien *Ett jävla solsken* där författaren och journalisten Fatima Bremmer gör en levnadsteckning över Ester Blenda Nordströms omtumlande privatliv och hennes produktiva yrkesliv som skribent. Boken blev omtalad och tilldelades samma år Augustpriset i kategorin årets facklitteratur. Det gjorde att många svenskar fick upp ögonen för journalisten Ester Blenda Nordström (1891–1948) som varit i princip bortglömd under större delen av 1900-talet. En person som en gång i tiden var superkändis i Sverige och vars leverne och skriftliga produktion orsakade stor uppståndelse och dessutom påverkade den svenska journalistiken i en ny riktning. Ester Blenda Nordström var alltså en viktig person i sin tid, men det dröjde till 2010-talet innan hon återupptäcktes av allmänheten. Det visar sig exempelvis genom dokumentärfilmen *Ester Blenda* (Hylander 2016), tidigare nämnda Bremmers biografi och den kommande sommarutställningen *Ester Blenda!* på Skarhults slott utanför Eslöv.

Förutom de sentida populärvetenskapliga skildringarna av Ester Blenda Nordström har även några forskare intresserat sig för hennes person och framför allt hennes verksamhet som journalist. I doktorsavhandlingen *Signaturen Bansai* (2002) undersöker Margareta Stål, doktor i journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet, Ester Blenda Nordströms arbete som reporter i det tidiga 1900-talet. I en radiointervju berättar Margareta Stål om hur hennes avhandling kom att bli bland det första i modern tid att sammanställas om Ester Blenda Nordström (Åkerlund 2015 4 december). På ett omsorgsfullt och noggrant sätt öppnar Stål (2002) på locket till Ester Blenda Nordströms rika textskatt och belyser även reaktionerna hon mötte i samhället. Ståls arbete har inspirerat mig att studera vidare om Ester Blenda Nordström och i föreliggande uppsats utvidga analysen av vissa texter ytterligare.

Aktualiteten kring Ester Blenda Nordström är således oomstridd, men man kan fråga sig varför nu? Hur kommer det sig att en journalist från början av 1900-talet fångar så många intresse 100 år senare? Kanske är det för Ester Blenda Nordströms ovanliga liv, kanske är det hur hon kom att bli viktig för det journalistiska arbetet i Sverige.

När nu allmänheten upptäcker Ester Blenda Nordström på nytt är det av vikt att placera henne i en historisk kontext. Det tidiga 1900-talet i Sverige var en laddad tid i flera bemärkelser. Industrialiseringen gjorde att många människor flyttade från landsbygden och tog arbete i fabriker som växte fram i städerna. Starka kvinnor kämpade för rösträtt och överklassens män började köra bil. 1909 rådde storstrejk i Sverige och hundratusentals människor lade ner arbetet i protest mot sänkta löner för att möta en lågkonjunktur. Kvinnor

och män hade bestämda roller i samhället. Ester Blenda Nordström slog igenom med reportageserien ”En månad som tjänstflicka på en bondgård i Södermanland” publicerad i *Svenska Dagbladet* sommaren 1914. Förutom att artiklarna blev stort uppslagna i tidningen, samlades de i boken *En piga bland pigor* som trycktes i 15 upplagor. Intresset var enormt. Dock var inte alla nöjda, framför allt inte bonden vars gård Ester Blenda Nordström arbetat på och skildrade i sina texter. Bonden skrev genmälet *Ett pennskaft som piga* för att rentvå sitt namn och ”framställa hur denna föregivna piga verkligen var” (Bonn i Taninge 1915:8).

Det finns alltså två böcker som beskriver den där sommarmånaden då Ester Blenda Nordström tog plats som piga, fast ur olika synvinkel. Den ena är skriven av en kvinna, den andra av en man. Fler skillnader finns att upptäcka mellan de båda såsom klasskillnader och uppfattningen av det utförda arbetet på gården, vilket leder vidare till följande avsnitt i uppsatsen – syftesförklaringen.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att göra en komparativ närläsning av Ester Blenda Nordströms *En piga bland pigor* och genmälet *Ett pennskaft som piga* av pseudonymen Bonn i Taninge och undersöka maktförhållandena som skrivs fram. Som metod avser jag att under min komparativa analys av de båda texterna också anlägga ett intersektionellt perspektiv och min förhoppning är att jag därmed kan täcka en lucka i forskningen om Ester Blenda Nordström. Den jämförande analysen med hjälp av ett intersektionellt perspektiv kommer att behandla kategorierna *kön, klass och funktionalitet*.

Viktigt för uppsatsens diskussion är tiden då primärtexterna först publicerades, 1914 respektive 1915, och hur kvinnans röst och ställning i Sverige genomgick betydande förändring. Begreppet *den nya kvinnan*, som härstammar från den omvälvande tidsperioden, kommer att bli framträdande för uppsatsen och ge ytterligare djup åt den intersektionella analysen. Därför kommer den avslutande och mer teoretiskt grundade diskussionen att anta både ett sociologiskt perspektiv genom sociologen Anthony Giddens teori om modernitet samt ett genuskritiskt perspektiv genom genusforskaren Yvonne Hirdmans teori om genuskontraktet. Avslutningsvis kommer jag i en didaktisk reflektion resonera om hur den intersektionella analysen kan användas i min blivande lärargärning.

1.1.1 Frågeställningar

Med utgångspunkt i uppsatsens syfte har följande frågeställningar formulerats:

1. Hur kan man tolka de framställda maktförhållandena i *En piga bland pigor* och *Ett pennskaft som piga* utifrån de intersektionella kategorierna *kön*, *klass* och *funktionalitet*?
2. På vilket sätt speglar de båda texterna olika föreställningar om genus och modernitet i det tidiga 1900-talet i Sverige?

1.2 Disposition

Uppsatsen är upplagd på följande sätt: Första kapitlet ger en inledning till valet av ämnet, uppsatsens syfte och frågeställningar. Andra kapitlet ger en bakgrundsteckning av Ester Blenda Nordström och Bonn i Taninge och deras samtid. I tredje kapitlet presenteras tidigare forskning om Ester Blenda Nordström med fokus på hennes gärning som journalist. I fjärde kapitlet följer en genomgång av intersektionellt perspektiv som analytiskt verktyg samt Hirdmans teori om genuskontraktet och Giddens teori om modernitet. I femte kapitlet redogörs för materialet som används i litteraturanalysen samt en diskussion om validitet, reliabilitet och generaliserbarhet vid kvalitativa undersökningar. I kapitel 6 följer litteraturstudiens resultat som analyseras löpande. I kapitel 7 diskuteras resultatet utifrån socialt- och genuskritiskt perspektiv i skärningspunkten av de intersektionella kategorierna, och kapitlet avslutas med en didaktisk reflektion. I kapitel 8 sammanfattas studien samt förs ett resonemang om vidare forskning.

2. Bakgrund

Bakgrundskapitlet ger en beskrivning av Ester Blenda Nordström och Bonn i Taninge. Det finns betydligt mer information att finna om journalisten än om bonden, vilket förklarar den olika mängden text om de bägge personerna. Bakgrundskapitlet avslutas med en översiktlig orientering av samhället i Sverige under tidigt 1900-tal, då böckerna först publicerades.

2.1 Ester Blenda Nordström – en superstjärna av sin tid

Ester Blenda Nordström föddes 1891 i Stockholm, men tillbringade en stor del av sin uppväxt i Småland. Hon var dotter till Daniel Johan Nordström (1852–1915), en arbetare med visioner och även kraft att genomföra dem. Under industrialiseringen lyckades Daniel Johan Nordström arbeta sig upp på den sociala stegen och kom att bli en välbeställd man med sinne för nymodigheter. Bland annat berättas om hur han redan i början av 1890-talet installerade elektricitet på sitt semesternöje, Räfte gård i Torpa socken i Ljungby kommun på gränsen till Halland, vilket blev omtalat eftersom eljus var en ovanlig modernitet i Sverige och framför allt på landsbygden (Stål 2002:118–119).

Senare såldes Räfte gård, men familjen Nordström höll sig kvar i trakten och köpte ett nytt ställe i samhället Lagan som hade tågförbindelse med Stockholm. Familjen kunde lätt transportera sig till hemmet i Stockholm. Kontakten med Småland gjorde att Ester Blenda Nordström växte upp med en fot i staden och en fot på landet, vilket blev betydelsefullt för henne i sitt yrke och även i det privata. Ester Blenda Nordström var yngst av fyra syskon och banden inom familjen förblev starka genom hela hennes liv. Redan tidigt avslöjades hennes förmåga att tänja på gränserna för vad som var tillåtet och inte. Vid ett tillfälle skickades hon till sin farbror prosten i Villstad, Växjö stift. Förhoppningen var att miljöombytet från Stockholm till Småland samt en disciplinär omgivning skulle stävja Ester Blenda Nordströms vilda framfart, men i stället vittnar hon om en lycklig tid:

Jag var ett förskräckligt barn – inte elakt ansågs det, men förskräckligt. Och min familj greps av en vild längtan att få ro för mig ett år och inackorderade mig för den ändan på en prästgård i m. Småland. Det var mitt gladaste år. Jag upptäcktes sällan. (Stål 2002:126)

Lyckan i att inte bli upptäckt utan ostört hålla på med sitt, kan vara symptomatiskt för Ester Blenda Nordström även som vuxen. Efter den stormiga uppväxten, som inte följde den gängse linjen för en borgerlig och välbeställd flicka, lyckades Ester Blenda Nordström ta studenten

och sedermera bli anställd som journalist. I den rollen vann hon vida berömmelse för sitt sätt att skriva reportage och skildra verkligheten genom att ge olika människor möjlighet att tala i texter och göra miljöbeskrivningar som lät läsaren följa med till vitt skilda ställen, oåtkomliga för de flesta. Hon skrev framför allt under signaturen Bansai¹, men efter genombrottet blev hennes riktiga namn känt. Dock skydde Ester Blenda Nordström populariteten och hade svårt att hantera framgångarna (Bremmer 2017:182).

I sitt yrke lärde Ester Blenda Nordström känna personer som kom att spela stor roll för hennes liv, exempelvis Elin Wägner och hennes man John Landquist. Hon blev medlem i Ligan, en sammanslutning av kvinnliga journalister som verkade i Stockholm i början av 1900-talet och som utgjorde sinnebilden för en modern kvinna. Som 23-åring bestämde sig Ester Blenda Nordström för att ta tjänst som mjölkpiga på en bondgård i Sörmland fast besluten att skildra de anställda kvinnornas arbete och liv. Hon utgav sig för att vara en piga, men faktum var att hon använde en ny arbetsmetod – *rolljournalistik* – eller som det i dag kallas *att wallraffa* (Stål 2002:281). Reportagen publicerades i *Svenska Dagbladet* där Ester Blenda Nordström då var anställd och väckte stor uppståndelse.

Reportageresan till Sörmland var den första i raden av många resor som Ester Blenda Nordström gjorde. Hon tillbringade mycket tid i Lappland och skildrade samerna i tio reportage publicerade i *Svenska Dagbladet*, som sedan samlades i boken *Kåtornas folk* (1916). Hon rörde sig också utanför Sveriges gränser och gjorde exempelvis en resa i tredje klass till USA för att skildra svenskemigranternas villkor och utsatthet i det nya landet. Hon hade sålt in reportagen till bok- och tidskriftsförlaget *Åhlén & Åkerlund* för nära 125 000 kronor i dagens pengavärde, men hade bara drygt 50 dollar i plånboken när hon steg på fartyget mot Amerika. Ester Blenda Nordström ville ha samma villkor som dem hon skulle skildra (Bremmer 2017:233). Vidare reste Ester Blenda Nordström runt i Sydamerika och levde därefter vildmarksliv i Kamtjatka, en halvö i nuvarande Ryssland på gränsen mot Asien.

Utöver att resa och skriva reportage författade även Ester Blenda Nordström fyra flickböcker om den föräldralösa Ann-Mari Lindelöf, som troligtvis lånat drag från sin upphovskvinna. Flickböckerna fungerade närmast som brödföda för Ester Blenda Nordström, då de blev försäljningssuccéer och inbringade nödvändig inkomst till författaren (Bremmer 2017:210).

Ester Blenda Nordström levde ett aktivt och äventyrligt liv utåt sett med många upphöjda vänner såsom Evert Taube, Anders Zorn och prins Eugen, men bar också på mörka

¹ Bansai är ett japanskt strids- och hyllningsord och betyder ungefär ”hurra”.

hemligheter. Ester Blenda Nordström ingick under en period äktenskap med René Malaise, entomolog och upptäcktsresande, men mycket tyder på att hon var homosexuell, eller eventuellt bisexuell. Brev och fotografier skvallrar om en långvarig relation med Carin Frisell, en välbeställd kvinna från Stockholms överklass (Bremmer 2017:286). Homosexualitet var fram till 1944 olagligt i Sverige och klassat som sjukdom fram till 1979, därför tvingades eventuella homosexuella relationer ske i det dolda (Regeringskansliet, 2018 25 juni).

Ester Blenda Nordström hade också missbruksproblem då hon nyttjade alkohol och även opium. Senare delen av sitt liv led hon av sjukdom och vårdades av tidigare nämnda Carin Frisell. 1948 dör den äventyrliga och normbrytande Ester Blenda Nordström i sviterna efter en lunginflammation, fattig och isolerad från omvärlden (Bremmer 2017:330–331).

2.2 Bonn i Taninge

Bakom namnet Bonn i Taninge döljer sig lantbrukaren Anton Holtz. Pseudonymen hittade Ester Blenda Nordström på. Hon kallade familjen för Berg och gav även bondhustrun Ida och pigan Sigrid de fingerade namnen ”Hilda” och ”Anna”. I stället för Taninge var gårdens riktiga namn Jogersta Norrgård och låg i Tuna socken strax söder om Nyköping i Södermanland (Stål 2002:245–249).

Även om Ester Blenda Nordström försökte hålla identiteterna på personerna och gården hemliga, lyckades hon inte särskilt väl. Bara efter någon vecka var familjen igenkänd av grannar som läste *Svenska Dagbladet* och ilskan över att bli utpekade inför svenska folket var stark. Så stark att yngste sonen Ingvar Holtz i ett brev från 1993 skriver:

Far och mor tog mycket illa vid sig. De kände att de på ett skändligt sätt fått sitt privatliv exponerat. Min far försökte på flera sätt få upprättelse, men pressen – i flera betydelser – blev honom övermäktig. Min och mina syskons tro är att min far och mor kände sig så starkt skandaliserade att detta blev den avgörande och utlösande faktorn, som drev min far att överge fädernegården [...]. (Stål 2002:249)

Jogersta var en av traktens största gårdar med ”totalt 56 tunnland åkeryta, tjugo kor, fyra–fem hästar, grisar, höns, ungnöt och en tjur” (Bremmer 2017:15). Anton och Ida Holtz hade också anställda – fyra drängar, en statare och två jungfrur, samt fyra skogsarbetare som hölls med mat. I familjen Holtz fanns också fem barn och Nordström beskriver stället som ”en medelstor gård med fullt tillräcklig arbetskraft” (Nordström 2012:16).

2.3 En omvälvande samtid

När vi i dag tänker på det som många anser vara genuint svenskt – röda stugor med vita knutar, romantisering av hembygden och kärlek till naturen – härstammar tankarna från tiden runt sekelskiftet 1900. Historikern Samuel Edquist (1999:71–72) skriver om viljan att konstruera ett Sverige som en plats där alla kunde känna sig hemma, i stället för den rådande osäkra tillvaron i form av emigration och socialism. Konstnärerna Carl Larsson och Anders Zorn fick illustrera det genuint svenska. Det handlade om en ”borgerlig strävan att skapa en mer innerlig bild av Sverige” (Edquist 1999:71–72). En äldre nationalism kritiserades och försökte omförhandlas av borgerligheten för att möta arbetarrörelsens kritik om den gamla vurmén för kungahuset och intresset för Sveriges krigiska förflutna. I stället framhävdes naturen och hembygden som något att samlas runt, vilket behövdes eftersom klyftorna i samhället var stora. Parterna bestod av arbetarrörelsen mot delar av det borgerliga samhället, samtidigt som en konflikt mellan en borgerlig vänster och konservativa pågick. De fattiga svenskarnas villkor blev allt sämre i form av bostadsbrist och arbetslöshet, vilket gjorde att den socialistiska arbetarrörelsen växte sig allt starkare. Arbetarrörelsen uttryckte att det var ”samhällets sociala och ekonomiska struktur som bar skulden till problemen” (Edquist 1999:78) vilket skrämde samhällsgrupperna som hade det bättre. Det fanns också djupa klassklyftor på landsbygden, å ena sidan var det de rika bönderna och godsägarna som högern idealiserade, å andra sidan var det småbönderna, torparna och statarna som var i faktisk majoritet (Edquist 1999:95).

Naturligtvis var ekonomin avgörande för klassindelningen i samhället, och den burgna överklassen kunde ägna sig åt dyrbara intressen såsom bilen. I det tidiga 1900-talet var det framför allt män i de övre samhällsskikten som köpte och körde bil, medan folk på landsbygden främst var negativa och ansåg att bilen mest var ett störande inslag i miljön (Borneskans 2007 16 augusti). Vidare avspeglades klasskillnaderna i samhället bland annat i uppfattningen om hygien, som går att förstå genom socialantropologen Douglas (2011:10–11) regel om renhet och smuts. Douglas menar att förhållandet mellan renhet och smuts blir en gränslinje som avgränsar det kända från det okända och som upprätthålls genom rädsla för det oorganiserade och annorlunda. Klasssamhället med dess överordnade borgarklass och underordnade bondeklass organiserades med gränslinjer i den sociala hierarkin, bland annat genom att hygienfrågor pekades ut. Stål (2002:270) skriver att inom borgerskapet ingick städning i det dagliga arbetet medan bondfolket främst arbetade utomhus och inte brydde sig nämnvärt om städning inomhus. Även den personliga hygien var nedprioriterad och till och

med undveks. ”Man tvättade sig till helgen – på lögaredagen eller på söndagsförmiddagen, innan man skulle gå i kyrkan. Tvättade man sig oftare, kunde man bli betraktad som högfärdig” (Stål 2002:279). I linje med det övriga nationsskapandet skulle även nivån på hygien höjas ute i landet vilket gjorde att borgarklassen ville påverka landsbygdens folk att bli renligare och bli av med löss, loppor och sjukdomar som tbc och kolera (Stål 2002:279). Dock gick förändringen långsamt och när Lubbe Nordström i slutet av 1930-talet reste runt i Sverige och upptäckte han att ”Lort-Sverige” i mångt och mycket levde kvar (Nordström 1938:11).

För att återgå till 1900-talets början var bondetåget 1914, då 30 000 svenska bönder ur den markägande klassen tågade mot Stockholms slott för att demonstrera mot landets svaga försvarspolitik, en viktig politisk händelse. Rädslan för ryssen utgjorde ett starkt skäl till protesterna, men också framväxten av demokratin och parlamentarismen. De rika bönderna gav stöd för konservativa krafter som ville avsätta den liberala regeringen och statsministern, och de hade kung Gustav V på sin sida. Protesterna resulterade i att regeringen avgick och ersattes med Borggårdsregeringen som inte skulle vara bunden till något parti, men ändå innehöll kapitalstarka företagare såsom Wallenberg (Söderpalm, u.å).

I byggandet av nya nationalsymboler att samlas kring var det till stor del män som kom till orda. Det väcker funderingar om vad som pågick inom de kvinnliga lägren vid samma tid och där var det sannerligen inte tyst.

2.4 Första feministiska vågen och *den nya kvinnan*

Över delar av världen böljade i slutet av 1800-talet en rörelse fram som i dag kallas den första feministiska vågen eller första vågens kvinnorörelse (NE). Utmärkande för den första feministiska vågen var kvinnornas vilja att göra sin röst hörd i politiska sammanhang och kampen för lika rättigheter, till exempel när det gäller utbildning och arbete. Runt sekelskiftet 1800–1900 blev rösträttskampen extra aktiv, men det dröjde till 1921 innan svenska kvinnor kunde delta i det första allmänna valet.

Möjligheten för kvinnor att göra sin röst hörd och kunna annektera fler och fler typiskt manliga attribut såsom att yrkesarbeta, köra bil och bära byxor var början på en ny era och ett nytt begrepp – *den nya kvinnan*. Ursprungligen myntades begreppet i England och var inledningsvis ett sätt att ”förlöjliga de kvinnor som krävde nya rättigheter, som utbildning, tillgång till nya yrken och en möjlighet till ekonomisk och personlig självständighet” (Stål 2002:35). Litteraturprofessor Ledger (1999) skriver att rörelsen runt *den nya kvinnan*

attackerades av antifeministiska röster som hävdade att hon var ett hot mot den mänskliga rasen, en dålig mor och sexuellt onormal. Dessa negativa röster motverkade dock sitt syfte och stärkte i stället gruppen som utgjorde *den nya kvinnan*.

So that to this extent the 'naming' of the New Woman in 1894 was feminism's triumph, not its Armageddon. (Ledger 1997:10)

Den nya kvinnan ansågs vara en fara mot rådande normer och kunde exempelvis kallas "maninna", men allt eftersom tiden gick förändrades konnotationerna för begreppet och *den nya kvinnan* kom att bli en positiv symbol. *Den nya kvinnan* var en kvinna som "dansade, roade sig, sportade, körde bil, rökte och klädde sig i bekväma kläder som långbyxor och sportkläder" (Stål 2002:36) och ofta arbetade hon med att uttrycka sig i skrift som författare eller journalist. En av de mest tongivande för begreppet i Sverige var Elin Wägner.

Journalisten Elin Wägner (1882–1949) föddes i Lund och kom från en akademisk familj. 1904 reste 22-åriga Elin Wägner till London för att som journalist skildra suffragetrörelsen. Det är därför inte förvånande att just Wägner skrev den första svenska "New Woman Novel" som fick titeln *Pennskaftet* (1910). *Pennskaftet* beskriver en kvinnlig journalist som lever som *den nya kvinnan* – hon yrkesarbetar, säger sin mening och har ett kärleksliv. Som tidigare nämnts kom begreppet *den nya kvinnan* från England men fick genom Wägners *Pennskaftet* (1910) ett försvenskat uttryck S.B.K. – Självförsörjande Bildad Kvinna. Förkortningen visar att personerna bakom begreppet – S.B.K. – var kvinnor ur den borgerliga klassen som hade fått utbildning och kunde försörja sig själva (Engdahl 2003).

Wägner var vän och mentor för Ester Blenda Nordström. De hade ett tätt umgänge i Elin Wägners och hennes man John Landquists lägenhet, men också i den löst sammanhållna gruppen Ligan (Bremmer 2017:93, 106). Ligans medlemmar, som också kallades penskaft, var alla skribenter kopplade till Stockholms dagstidningar och syftet med gruppen var att ge varandra stöd inom professionen och höja deras yrkesstatus, men där odlades också starka vänskapsband. Mest inflytelserik inom Ligan var Elin Wägner och hon var också tongivande i arbetet för den kvinnliga rösträtten som medlem i styrelsen för föreningen Frisinnade kvinnor (Stål 2002:91).

2.5 Den nya kvinnan och kritiken

Samhällsförändringarna med den tidiga feministiska kampen och begreppet *den nya kvinnan* fick utstå kritik. Det fanns motkrafter både från konservativt håll som kritiserade den nya

kvinnorollen och från arbetarrörelsen. Arbetarrörelsen ansåg att kvinnofrågan inte existerade och att själva rörelsen var ett borgerligt fenomen. Just klasskonflikten mellan arbetarna och kvinnosakskämparna blev problematisk. De tidiga feministerna tillhörde ofta de högre samhällsklasserna, samtidigt som arbetarklassens kvinnor levde och arbetade under tuffare förhållanden. Diskrepansen mellan grupperna gjorde att arbetarkvinnornas hårda villkor inte alltid uppmärksammandes av de tidiga feministerna. Inom arbetarklassen konkurrerade kvinnokampen med det övergripande problemet om arbetarnas rättigheter och en uppfattning var att kvinnornas frigörelse skulle ingå i villkoren för när hela arbetarklassen förbättrades (Ljungberg m.fl. 2017:7–8).

Den nya tidens kvinna och tankar om självbestämmande i samband med urbaniseringen och förändringen i arbetslivet hamnade också på kollision med de nationalistiska tankarna som fokuserade på nation och natur (Stål 2002:24). Idealbilden av en kvinna som stark, hälsosam och fertil växte fram och som modell stod en frisk och sund bondkvinna. Idealbilden existerade parallellt med *den nya kvinnan* som i vissa ögon ansågs som en svag och bortklemad ”maninna”. Visserligen växte begreppen så småningom samman och skapade en enhetlig kvinnotyp som kunde vara ”sportslig, attraktiv och stark” (Stål 2002:85), men ändå uppstod konflikter i och med de olika bilderna av kvinnan.

Ester Blenda Nordström levde i en tid då kvinnors röster blev allt starkare och de tog plats på arbetsmarknaden och i det offentliga samtalet. Det var också en tid då kritikerna mot *den nya kvinnan* framställde henne som en sämre imitation av mannen i form av en ”maninna”. Sammantaget var Ester Blenda Nordströms samtid en period då kvinnor fick möjlighet att kräva sin plats, vilket också hon gjorde. Det återspeglas i det skrivna material som hon efterlämnade och det blir tydligt i forskningen om henne och hennes verk.

3. Tidigare forskning

I genomgången av tidigare forskning kommer fyra forskare och deras verk att presenteras. Den mest omfattande studien om Ester Blenda Nordström är avhandlingen *Signaturen Bansai* av Stål (2002) där hon sammanställer berättande källor och fysiska belägg, så kallade kvarlevor. Stål koncentrerar sig på Ester Blenda Nordströms arbete som anställd journalist och hennes förnyande av reportaget som genre. Toijer-Nilsson (1983) beskriver i artikeln En modern flicka vilka förebilder flickor haft i litteraturen under 1900-talet. Toijer-Nilsson tar upp Ester Blenda Nordströms flickbokskaraktär Ann-Mari som räknas till så kallad *yrhättelitteratur*, skildringar av vilda och ostyriga ungdomar som inte är rädda för att bryta mot normen. Wahlström (2011) utvecklar forskningen kring ungdomslitteraturen och yrhättelitteraturen i avhandlingen *Fria flickor före Pippi*. Holm (1996) beskriver i sin artikel *Den största rörelse världen har sett i Nordisk kvinnolitteraturhistoria band 3* ett skönlitterärt perspektiv på den tidiga feminismen och rösträttskampen i Sverige. Ester Blenda Nordström ingår i artikeln och framhävs som en förnyare och viktig person för den svenska journalistiken. Efter denna inledning följer den första forskningspresentationen som för föreliggande uppsats är den viktigaste forskningen – avhandlingen *Signaturen Bansai*.

Det material Stål (2002) använder i sin journalistikforskning är berättande källor och fysiska lämningar från Ester Blenda Nordströms liv. De berättande källorna innefattar texter som beskriver händelser, miljöer och personer. Det handlar om katalogiserat material i form av brev, dagbok, minnesartiklar och -skrifter, fotografier, jubileumsböcker och memoarlitteratur. Hon använder också material ur privat ägo från Ester Blenda Nordströms familj såsom brev samt bandade intervjuer med tre släktingar. Kvarlevorna är exempelvis Ester Blenda Nordströms barndomshem utanför Ljungby och Jogersta gård där hon gjorde sin pigtjänst samt föremål som gått i arv inom Ester Blenda Nordströms släkt. Stål (2002) har även studerat den oljemålning som Anders Zorn gjorde med Ester Blenda Nordström som modell. Slutligen studerar Stål (2002) Ester Blenda Nordströms egen klippbok bestående av 336 texter mellan åren 1911 och 1914 samt artiklar publicerade i *Svenska Dagbladet* mellan oktober 1914 och juli 1917. Stål har också läst debattartiklar i *Stockholms Dagblad*, *Dagens Nyheter* och *Södermanlands Läns Tidning* samt recensioner om reportageserien om pigornas arbetssituation och boken *En piga bland pigor* (1914). Stål (2002) viger i avhandlingen ett kapitel till reportageserien *En månad som tjänsteflicka på en bondgård i Sörmland* som

publicerades i *Svenska Dagbladet* och vill framför allt utreda Ester Blenda Nordströms syfte med att skriva den uppmärksammade artikelserien.

Forskaren är inte intresserad av att försöka ringa in den första moderna reportern, utan snarare ”det moderna projektet och i viss mån [...] modernismen, generellt eftersom begreppen innehåller förutsättningar för den moderna pressen [...]” (Stål 2002:21). I analysen är hon främst intresserad av Ester Blenda Nordströms arbete i relation till kommunikationsrevolutionen (i form av tåg, telefon, tidsbegrepp), nationalismen och *den nya kvinnan*. Med sin forskning vill Stål bidra till den svenska journalistikens historia och hon framhäver Ester Blenda Nordström som en nyckelgestalt i etablerandet av modern journalistik i Sverige (Stål 2002:238–246, 337).

För mig har Ståls resonemang om *den nya kvinnan* varit särskilt intressant och värdefullt, men jag upptäcker också några luckor i forskningen eftersom Stål inte studerar hela boken *En piga bland pigor* (1914) och inte heller använder intersektionellt perspektiv i sina studier.

Toijer-Nilsson (1983) var visserligen tidigare än Stål med att forska om Ester Blenda Nordström men hon intresserade sig för ett annat material. Där Stål fokuserar på journalistiken vänder Toijer-Nilsson blicken mot det skönlitterära. I artikeln En modern flicka publicerad i antologin *Kvinnor och skapande: En antologi om litteratur och konst* (1983) har Toijer-Nilsson närläst ungdomslitteratur från 1900-talet för att finna den moderna flickan och framför allt ”positiva förebilder för flickor att identifiera sig med” (Toijer-Nilsson 1983:246). Hon börjar med 1920-talet och avslutar med 1980-talets början. I avsnittet om 1930-talet dyker Ester Blenda Nordströms karaktär Ann-Mari upp, som Toijer-Nilsson beskriver som en modern flicka. Hon jämför Ann-Mari med Jeanna Oterdahls barnboksfigur Helga Vilhelmina. Hon drar paralleller mellan Ann-Marie och hennes skapare och skriver: ”Man blir helt övertygad om att Annmari [sic!] liksom Ester Blenda själv verkligen är ett barn av sin tid (om också inte ett av de vanligaste).” (Toijer-Nilsson 1983:252). I avslutningen av artikeln konstaterar forskaren att ungdomslitteratur kan vara ett svar på frågan om vem flickor kan identifiera sig med och anser att goda författare – som läsaren kan anta är de författare som hon själv tar upp – skapar positiva förebilder i oberoende och pålitliga karaktärer (Toijer-Nilsson 1983:261).

Även Wahlström (2011) studerar kvinnliga huvudkaraktärer i ungdomsböcker men gör ingen översikt på samma sätt som Toijer-Nilsson utan fokuserar på två författare: Ester Blenda Nordström och den danska författaren Karin Michaëlis (1872–1950). I sin avhandling *Fria flickor före Pippi* (2011) för Wahlström fram tre huvudsyften: att uppmärksamma två tydliga föregångare till Astrid Lindgrens verk och framför allt Pippi Långstrump, att påvisa

den barnlitterära kanoniseringsprocessens komplexitet samt att ifrågasätta det ofta anförda året 1945 som födelseår för den svenska moderna barnboken. Som material har Wahlström använt skönlitterärt material från åren 1931–1940 med fokus på Nordström och Michaëlis. Wahlström gör en textanalytisk studie av böckerna och tar även hänsyn till samhället som böckerna skrivits i utifrån litteratursociologiska aspekter. Dessutom gör hon en intertextuell analys av Ester Blenda Nordströms, Karin Michaëlis och Astrid Lindgrens flickböcker och analyserar utifrån narratologiska utgångspunkter. Hon gör även en jämförande studie av motiv i böckerna för att upptäcka gemensamma motiv i de tre författarnas böcker (Wahlström 2011:20–21). I sitt resultat påvisar Wahlström att det finns intertextuella relationer mellan Astrid Lindgrens Pippi-texter och Ester Blenda Nordströms och Karin Michaëlis böcker. Hennes slutsats är att den svenska moderna barnboken föddes tidigare än 1945, men att de äldre texterna lever vidare i Lindgrens kanoniserade verk (Wahlström 2011:268).

Holm (1996) har skrivit artikeln *Den största rörelse världen har sett* och rörelsen som titeln hänvisar till är den kvinnliga rösträttsrörelsen i 1900-talets början. I artikeln tecknar Holm en översikt av författare och den litteratur som producerades vid tiden och tar bland annat upp Ellen Key, Selma Lagerlöf och Elin Wägner. Med hjälp av författarnas texter berättar Holm om den feministiska kamp som fördes i Sverige. Elin Wägners *Pennskaftet* (1910) framhävs som ”en roman om den nya kvinnans och den nya erotikens semiotik” (Holm 1996:136) och hennes mentorselev Ester Blenda Nordström kallas för mästare inom svensk journalistik. Övrigt material som Holm (1996) använder är exempelvis tidskrifter såsom *Tidevarvet*, där bland annat Halmstaddottern tillika litteraturkritikern och essäisten Klara Johansson (1875–1948) blev publicerad. Holm avslutar litteraturgenomgången med Wägners roman *Väckarklocka* (1941) som självkritiskt skärskådar den tidigare romanen *Pennskaftet* med den underliggande frågan är ”Vad blev det med rösträtten?” (Holm 1996:144). Artikeln ger en övergripande bild av hur samhället påverkar litteraturen och vice versa, på ett sätt där Ester Blenda Nordström i allra högsta grad var delaktig.

Avslutningsvis kan jag konstatera att resultaten som de ovan nämnda forskarna främst dröjer sig vid är att Ester Blenda Nordström var en förnyare i sitt yrke som författare och journalist. Genom att vara med och skapa det moderna journalistiska reportaget samt vitalisera den traditionella flickboken på 1930-talet visar Ester Blenda Nordströms kapacitet. Hon var ett barn av sin tid då det politiska klimatet böljade fram och tillbaka och *den nya kvinnan* blev ett begrepp. Mitt val att undersöka Nordströms stora genomslag boken *En piga bland pigor* och sätta det i relation till genmålet *Ett pennskaft som piga* genom ett

intersektionellt perspektiv blir en fortsättning på tidigare forskning och ett sätt att belysa maktpositionerna som skrivs fram i böckerna kopplade till samhällskontexten.

4. Metod och teori

I följande kapitel beskrivs inledningsvis intersektionalitet som metod samt en metoddiskussion som berör presentationen i resultat- och analyskapitlet. Därefter presenteras de två teorier som jag avser använda vid kommande diskussionskapitel – Hirdman (2012) och hennes teorier om ett så kallat genuskontrakt samt den teori om modernitet och det moderna som Giddens (1999) har utvecklat.

4.1 Intersektionellt perspektiv

Intersektionalitet identifierar maktasymmetrier i samhället genom att synliggöra situationer av förtryck som uppkommer i samverkan mellan maktrelationer. Maktrelationerna baseras på olika kategorier såsom kön, klass, ålder, sexuell preferens etc (Lykke 2003:48). Det engelska verbet ”to intersect” betyder att genomskära eller korsa och ligger till grund för det engelska begreppet ”intersectionality”. Därför kan samverkan mellan kategorierna även kallas för skärningspunkter. Bakgrunden till det intersektionella perspektivet är afro-amerikansk feministisk forskning med fokus på genus och etnicitet/ras. Begreppet initierades på 1990-talet och den amerikanska juridikprofessorn Kimberlé Crenshaws artikel *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color* (1994) var en betydelsefull publicering.

I Sverige introducerades intersektionalitet som begrepp av genusforskaren Lykke (2003) och hon beskriver hur intersektionalitet kan användas för att förstå förändringar i samhället genom ”genusrelationer, migration, globalisering, en minskad betydelse för nationalstaterna, nya livsstilar, livs- och samlivsformer, förändrade relationer mellan barn och vuxna, unga och gamla samt nya professioner” (Lykke 2003:52).

Att de intersektionella kategorierna samverkar innebär att inte bara en enda kategori enskilt kan förklara maktasymmetri, utan den måste kopplas samman med flera kategorier. Ett exempel är när serbiska soldater våldförde sig på bosniska kvinnor under kriget i forna Jugoslavien, ett grymt maktspel som innefattade flera dimensioner såsom kvinnornas kön, etnicitet och nationalitet (Lykke 2003:48).

Kritik mot intersektionalitetsbegreppet handlar ofta om maktpositionen hos forskarna, som inte sällan tillhör vita akademiker inom feminismforskningen. Den positionen kan medverka till snedvriden tolkning av maktperspektiven och kan också ge uttryck för hur ett ”vi”

konstrueras utifrån de vita feministernas eget intresse. Kritikerna framhåller att det förekommer maktasymmetri mellan olika grupper av kvinnor som riskerar att understödjas genom forskningen i stället för att brytas (Lykke 2009:109).

Det är av vikt att sätta in mig själv i perspektivet vit, kvinnlig, akademiker som använder intersektionalitet som metod och analysverktyg. I min reella maktposition är jag färgad i mina synsätt, men ser också på personerna i materialet i en historisk kontext. 1915 stod Ester Blenda Nordström för det moderna, men i dag 2019 är hon och Bonn i Taninge två figurer som är över hundra år gamla. Jag anser att båda är lika historiskt angelägna, även om jag väljer att inrikta mig på kvinnans roll och situation.

4.1.1 Kategorierna *kön, klass och funktionalitet*

Vid den komparativa närläsningen av *En piga bland pigor* (2017) och *Ett pennskaft som piga* (1915) har jag valt att fokusera på tre intersektionella kategorier – *kön, klass och funktionalitet*. Kategorin *kön* innefattar diskussionen *att göra kön*, som särskiljer sociokulturellt kön (genus) och biologiskt kön, samt *könsmaksordningen* vilket innebär de maktstrukturer som ligger till grund för sociokulturell olikhet mellan kvinnor och män och mekanismer i samhället som upprätthåller könshierarkierna (Lykke 2009:221–227). Kategorin *klass* definieras utifrån hur ett samhälle delas in efter människors ekonomi och familjebakgrund. Kategorin *funktionalitet* definieras utifrån ordet *funktionell* som beskriver hur något är användbart eller praktiskt, men jag utökar definitionen till att användas på människor och människors förmåga att praktiskt kunna utföra något.

Skälet att jag endast använder tre kategorier är uppsatsens begränsade ramar och att kategorierna kan kopplas till den historiska kontexten såsom kvinnlig rösträtt, *den nya kvinnan* och reaktionerna inför moderniseringen i samhället. Som forskare utgår jag från en hermeneutisk ansats eftersom metoden bygger på tolkning av det textbundna materialet utifrån egen förförståelse (Patel & Davidson 2011:28–29).

4.1.2 Metoddiskussion

En intersektionell analys i en litteraturvetenskaplig studie är vanligtvis en genuskritisk analys för att påvisa hur en författare etablerar en ojämlikhet i sin text. I föreliggande uppsats använder jag i stället intersektionell analys som metod för att analysera två berättelser och jämföra dem genom komparativ närläsning. Intentionen är att visa hur de kvinnliga

karaktärerna Ester Blenda Nordström/pigan "Malin" samt pigan "Anna" respektive den manliga karaktären Bonn i Taninge uppfattar de situationer som beskrivs, för att sedan tolka det ur ett historiskt och sociologiskt perspektiv. Jag eftersträvar analytisk objektivitet vilket ställer stora krav på mig som forskare att vara lojal mot båda författarna och i min analys bör jag ge bägge berättelserna samma analytiska betydelse. Den komparativa närläsningen innebär därför exempelvis inte en lingvistisk jämförelse, utan är en jämförande tolkning av texternas innehåll och budskap.

Som tidigare nämnts bygger en intersektionell analys på att flera kategorier samverkar med varandra, dock har jag i föreliggande uppsats för tydlighetens skull valt att redovisa varje kategori för sig i resultat- och analyskapitlet. Den mer komplexa diskussionen, där kategorierna samverkar med varandra, skrivs fram i det efterföljande diskussionskapitlet som också innefattar de teoretiska perspektiven.

4.2 Genuskontraktet

Hirdman (2012) definierar genussystemet som ett sätt att skapa ordningsstruktur i samhället utifrån kön. Denna ordningsstruktur bildar en bas för hur maktfördelningen fungerar i sociala, ekonomiska och politiska perspektiv och har två huvudsakliga byggstenar: isärhållandet, att manligt och kvinnligt inte blandas, samt hierarkin, att mannen är norm. "Det är ur isärhållningen som den manliga normen legitimeras" skriver Hirdman (2012:459). Byggstenarna är beroende av varandra och bildar tillsammans vad författaren kallar genuskontraktet. Begreppet genuskontraktet strukturerar isärhållandet i samhället utifrån "sysslor, platser och egenskaper" (Hirdman 2012:460). De strukturella linjerna i samhället definierar ur historiskt och geografiskt perspektiv själva föreställningarna om vad en man är och vad en kvinna är. Traditionen, som också kan kallas en meningsskapande makt, väger tungt och förklarar varför kvinnan har funnit sig i att vara underordnad mannen.

Genuskontrakten är således mycket konkreta föreställningar, uppspaltade på olika nivåer, om hur män/man, kvinnor/kvinna ska vara mot varandra: i arbetet – vilka redskap hör till vem, i kärleken – vem som ska förföra vem, i språket – hur de ska prata, vilka ord de får använda, – i gestalten/den yttre formen, vilka kläder som är de tillåtna, hur långt håret ska vara, etc. (Hirdman 2012:463)

Ordningssystemen följer också den sociala klassindelningen genom att slå fast att kvinnor i olika klasser har olika arbetsuppgifter, tillhör olika platser och har olika egenskaper. Genuskontrakten ärvs könsvis mellan generationer, vilket innebär att ordningssystemen består, men förändras i rådande samhällskontext (Hirdman 2012:463). Vad händer när

isärhållandet bryts och när kvinnor får/tvingas ta över det som i kontraktet tidigare formulerats som manligt? Det försvagar isärhållandet och ger manliga normer illegitimitet. Det som då händer är att männen försvinner vidare mot nya områden och skapar nya manliga normer som legitimeras och därmed åter står högst i hierarkin (Hirdman 2012:469).

4.3 Moderniteten

Giddens (1990) ser på moderniteten ur ett sociologiskt perspektiv och pekar på de samhällsförändringar som började växa fram redan på 1600-talet i Europa. Enligt Giddens (1990:14) innebär moderniteten en känsla av desorientering och förvirring för människan, då saker händer i vår omgivning som vi inte riktigt förstår eller kan styra. Moderniteten betyder att kontinuiteten, som den traditionella samhällsordningen varit uppbyggd kring, byts ut mot diskontinuitet på både samhälleligt och personligt plan.

Modernitetens kraft kommer ur ”åtskiljandet av tid och rum” (Giddens 1990:25) som hänger samman med uppfinningen av det mekaniska uret. I förmoderna kulturer fanns visserligen tideräkning, men inte så exakt som det mekaniska uret som dessutom fungerade oberoende plats eller rum. Klockan gjorde att organiseringen av tiden kunde ske på annat sätt, exempelvis genom att avgränsa dagen i arbetstid och fritid.

Författaren anser att moderniteten också innebär att det som tidigare varit kunskap och traderats från generation till generation byts ut mot abstrakta system för människor att förhålla sig till och lita på. Tilliten är väsentlig för modernitetens institutioner, att lita på abstrakta förmågor i expertsystem som inte bygger på sociala relationer i ett direkt sammanhang (Giddens 1990:35).

Tillit har att göra med frånvaro i tid och rum. Man behöver inte känna tillit till en människa vars handlingar är ständigt synliga och vars tankeprocesser är genomskinliga, eller till ett system vars funktionssätt är fullständigt känt och förstått. Det har sagts att tillit är ’ett knep för att hantera andras frihet’, men det grundläggande villkoret för tillit är inte brist på makt utan brist på fullständig information. (Giddens 1990:39)

Det traditionella samhället där alla handlingar var synliga och tankemönster var kända, byttes i det moderna samhället ut till en situation där informationen inte längre var fullständig eller tydlig. I det tillståndet blev tilliten extra viktig, så att människan kunde våga lita på andra utan att själv inte veta exakt allt.

I ett modernt samhälle sker ett ständigt reflekterande över kunskap som därmed är föränderlig. Det sociala livet utsätts hela tiden för prövningar och förnyelse i takt med att ny kunskap och information inhämtas. Det kallar författaren för ”den reflexiva kunskaps-

tilläggnelsen” (Giddens 1990:43). Dock innebär inte reflekterandet att all kunskap förändras utifrån ny information, utan ibland kan den gamla kunskapen befastas.

5. Material

I följande kapitel presenteras textunderlaget för uppsatsen. Kapitlet avslutas med ett resonemang om validitet, reliabilitet och generaliserbarhet vid en kvalitativ forskningsstudie.

5.1 Textunderlag

Boken *En piga bland pigor* utgavs i början av november 1914 på förlaget Wahlström & Widstrand. Den trycktes i 15 upplagor om sammanlagt 35 000 exemplar. Mer än hundra år senare år 2017 utkom den första nyutgåvan av *En piga bland pigor* på förlaget Bakhåll, vilket också är den utgåva som används som empiri i föreliggande uppsats. Boken består av 17 reportage uppdelade i kapitel. Tio av reportagen publicerades i *Svenska Dagbladet* mellan juni och september 1914. Således var sju av reportagen i boken inte tidigare lästa av allmänheten. Huvudpersonen i de tio reportagen som publicerades i *Svenska Dagbladet* är ”Anna”, pigan på gården som Ester Blenda Nordström tog anställning på. Fem av de sju nytillkomna kapitlen i boken ägnar författaren åt sin egen uppfattning om gården samt hennes egna känslor.

Boken *Ett pennskaft som piga* utgavs våren 1915 på Åhlén & Åkerlunds förlag som genmäle på *En piga bland pigor*. Den trycktes i minst 13 upplagor och gick ut i minst 16 000 exemplar. Boken består av nio kapitel och 174 sidor. Boken inleds med ett företal signerat Förläggarna, därefter följer en inledning med syftesförklaring för boken signerad Bonn i Taninge. Som tidigare berättat är Bonn i Taninge en pseudonym för Anton Holtz, bonde på gården Jogersta där Ester Blenda Nordström tog tjänst som piga.

5.2 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

En litteraturstudie är en kvalitativ studie vilket innebär att begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet fungerar på ett annat sätt än vid en kvantitativ studie. Eftersom ambitionen med uppsatsen är att tolka, upptäcka och förstå materialet utifrån hermeneutisk ansats handlar validiteten om att använda tillräckligt och rätt underlag för en trovärdig tolkning. I den förståelsen anser jag att validiteten för föreliggande uppsats är hög eftersom materialet består av två primärkällor som jämförs. I sammanhanget blir reliabilitetsbegreppet tätt sammankopplat med validitetsbegreppet och vid en textstudie går det inte att hävda att

materialet förändras på något sätt under studiens gång. Det är heller inte lätt att resonera om generaliserbarhet kring en litteraturstudie, dock är förhoppningen att analysen kan leda fram till en förståelse för Ester Blenda Nordström och Bonn i Taninge och den kontext de verkade i. (Patel & Davidson 2011:105–109)

6. Resultat och analys

I följande kapitel presenteras resultatet av den komparativa närläsningen av primärkällorna. Kapitlet är uppdelat i tre avsnitt utifrån de tre intersektionella kategorierna *kön*, *klass* och *funktionalitet* och resultatet analyseras löpande. I texten används pseudonymerna som återfinns i böckerna. I de fall då Ester Blenda Nordström omnämns som piga går hon under namnet ”Malin”. Pigan ”Anna” är hennes kollega och Bonn i Taninge är deras arbetsgivare tillika författare till *Ett pennskaft som piga*.

6.1 Kön

Den intersektionella kategorin kön går att beskriva ur två synvinklar, dels pigorna kontra drängarna, dels husmodern kontra husbonden. I *En piga bland pigor* lever Ester Blenda Nordström som en av pigorna och hon bjuder på fylliga beskrivningar av tillvaron på gården. Pigorna går först upp på morgonen klockan 04.30 och jobbar till sen kväll, vilket innebär en arbetsdag på cirka 16 timmar. De ansvarar för mjölkningen av gårdens kor, ett arbete som beskrivs som tungt och komplext, tar hand om övriga djur som grisar och höns, bär vatten, lagar mat, städar, diskar och passar barnen i huset. Golvuret som står i kammarens hörn går visserligen alltid 20 minuter före, vilket alla i hushållet förhåller sig till, men pigornas väckarklocka ringer punktligt varje morgon, vardag som helg. Inte någon dag i veckan får pigorna sova längre på morgonen eller sluta tidigare på kvällen. Pigan ”Anna” förklarar det väl genom att säga ”Di förbaskade korna begriper ju inte att d’ä sönda” (Nordström 2017:55). Enda dagen som bjuder på avbrott i arbetet är söndag eftermiddag då pigorna får vila i ett par timmar.

Tänk – två hela långa härliga timmar, som vi får begagna efter behag. Åh, de timmarna. Dem såg man fram emot under hela veckan, tänkte på dem som nästan rysningar av välbehag och längtade efter dem som det ljuvligaste på jorden. (Nordström 2017:62)

Beskrivningen av pigornas arbete visar på en tuff tillvaro, men lönande sig slitet? I ett avsnitt resonerar pigorna om lönen och ”Anna” berättar att hon tjänar 15 kronor i månaden, en summa så låg att Ester Blenda Nordström blir förfärad (Nordström 2017:58).

Mjölkningen är en viktig del i pigans arbete och i början av hennes vistelse får ”Malin” frågan av husmodern om hon hade tagit hand om mjölkningen hemma. ”Malin” svarar

jakande även om det inte stämmer, men inser att hon behöver ta till en lögn för att passa in som piga.

I sina reportage beskriver inte Ester Blenda Nordström lika tydligt männens arbetsuppgifter, vilket tyder på en skarp uppdelning mellan de könsstyrda yrkeskategorierna. Dock framgår att drängarna alltid får sova längre om morgnarna eftersom de kan sätta sig vid det nykokta kaffet på morgonen och drängarna har också ledigt varannan söndag då deras arbetsuppgifter kan vila en dag till skillnad mot pigornas uppgifter. Dessutom får drängarna rast efter helgfrukosten på söndagen då pigorna och frun i huset i stället fortsätter att arbeta i ”snälltågsfart” (Nordström 2017:61). Just jämförelsen i arbetstiden är något som Ester Blenda Nordström tar upp med pigan ”Anna” i diskussionen kring kvinnlig rösträtt.

Ja, tvi hunnan du! Du har allt rätt du – tänk bara på pöjka hur fabaskade bra di har’et. Di får sova midda varenda dag, när en annan måste diska å fäkta å stå i. Å varannan sönda ä di lediga alldeles, å arbetar di, så ä de bara me å se te hästarna, så då sover di mest hele dan. Inte har vi just nå ledit då inte. Javisst du – fy fasan du, så orätt de ä när en tänker efter! (Nordström 2017:102–103)

Att pigornas och drängarnas arbetsvillkor ser olika ut är ett faktum, men det är inget som Bonn i Taninge anser vara konstigt. I sin bok *Ett pennskaft som piga* låter resonemanget annorlunda när han raljerar över sin nya pigas moderna jämställdhetstankar om likställighet med mannen och lika lön för lika arbete. Pigan ”Malin” är tydlig med att hon anser att kvinnor lika gärna kunde utföra männens sysslor. Bonden erbjuder då henne att arbeta med drängarna och få samma lön, förutsatt att hon inte latar sig under arbetstiden eller står och pratar. I boken skriver Bonn i Taninge att hans förslag kom som en kalldusch och att ”Malin” blev utskrattad av pigan ”Anna” och drängarna.

Hierarkin på gården var tydlig. De framskrivna exemplen från primärkällorna visar hur de anställda kvinnornas arbete inte värderades lika högt som männens. Det gav männen maktövertag eftersom de dels hade högre lön, dels hade bättre arbetsvillkor gällande arbetstider. Samma mönster återkommer också i husmoderns och husbondens arbetssituation. Både i *En piga bland pigor* och i *Ett pennskaft som piga* framhävs husmoderns flit och höga arbetsmoral. Ester Blenda Nordström beskriver däremot hur husbonden ofta ligger på sofflocket, dricker kaffekask och läser veckotidningar. Den förklaringen motsätter sig Bonn i Taninge å det grövsta och försvarar sig med att han blivit skadad vid en olyckshändelse och därför höll sig stilla inomhus (Bonn i Taninge 1915:10–11). Oavsett vilken förklaring som är den korrekta framgår det av båda böckerna att husbonden inte deltog i det praktiska arbetet på gården i samma utsträckning som husmodern, dock tillbakavisar han kritiken om att kvinnorna jobbar allt för hårt. I stället framhäver bonden att ”just bondkvinnor med sitt sunda

levnadssätt bruka bibehålla sin arbetsförmåga längst, ofta upp till 60 à 70 års ålder” (Bonn i Taninge 1915:16).

6.2 Klass

Ett återkommande tema i *En piga bland pigor* är hygien. Ester Blenda Nordström beskriver hur hon delar en smal säng med den andra pigan. Det finns vägglöss i rummet och hennes sängkamrat ”Anna” har huvudlöss, vilket inte bekymrar den drabbade det minsta. Däremot är ”Anna” inte förtjust i loppor ”En kan allri ta dom och en vet allri var en har dom” (Nordström 2017:39). Sängen de delar är bäddad med underlakan men inget överlakan. När ”Malin” smiter ut och tvättar sig på morgonen tycker ”Anna” att hon gör sig till. Exemplet fortsätter och ”Malins” avvikande sätt att sköta sin hygien blir extra tydligt när hon tar fram sin tandborste. Visserligen har pigan ”Anna” en tandborste som hon fick i konfirmationspresent, men den har hon bara använt en gång sedan dess. När ”Malin” borstar tänderna är det en uppseendeväckande händelse som folket i huset gärna vill bevittna.

Sällan hade väl en 25-öres-tandborste gjort en sådan succés [sic]. Ingen ville ju egentligen säga något, Hilda, som var begåvad med en sällsynt takt och finess endast smålog lite undrande och intresserat, bonn närmade sig med välvilligt leende och barnen skockade sig omkring mig med häpna miner och otaliga frågor. (Nordström 2012:60)

Ester Blenda Nordströms betraktelse över hygien på bondgården visade på skillnaden mot den standard hon var van vid. Som uppvuxen i ett välbärgat hem i Stockholm med tillhörighet i det övre samhällsskiktet hade Ester Blenda Nordström en annan syn på hur hygien och det yttre borde skötas.

Bonn i Taninge kommenterar också i sin bok utseende och fäster sig särskilt vid sin nya pigas kläder. Han anser att hon har ovanligt fina kläder för att vara en piga och nämner bland annat en färgskiftande sidenblus. Han skriver att pigan var ”skrudad i luxuös vårtoalett” (Bonn i Taninge 1915:47) vid en fest i grannbyn och att den figurframhävande kreationen gav upphov till uppståndelse och slagsmål vid festen då drängarna började slåss om hennes gunst.

Att den välutbildade Ester Blenda Nordström avviker från normen på landsbygden är tydligt, inte bara vad det gäller kläder och hygien. Hon var också van att diskutera samhällsfrågor och vid politiskt engagemang som inte hörde till vanligheterna på bondgården. Vid ett tillfälle beskriver Ester Blenda Nordström hur husmodern läste ur en dagstidning och förskräckt berättade att Greklands kung blivit skjuten. Ester Blenda Nordström tyckte att det hela lät märkligt bekant och förstod snart att nyheten var ett år gammal. Hon berättade för de

andra som lyssnade, men ingen tog större notis om att mordet skett för länge sedan. Författaren analyserar situationen på följande sätt:

Detta har jag berättat bara som ett litet bevis på den nästan otroliga slöhet som utvecklades så fort det gällde några händelser utom socknen eller till och med den närmaste trakten. Bondetåget visste de inte mycket om därnere, dess verkningar ansågs inte på något sätt märkvärdiga och av valfeber och agitation märktes icke ett spår. (Nordström 2017:95)

Hon förundras över det låga intresset för omvärlden utanför den egna byn. Det framgår att hennes intresse av samhällsfrågor och sin omvärld inte motsvarar det som människorna på gården intresserar sig för och hon är inte heller rädd för att kritisera landsbygdens bristande engagemang.

Redan i inledningen av genmälet tar gårdsägaren upp den kastade handsken och drar sig inte för att göra diskussionen till en klassfråga, då han gör sig till språkrör för ”icke endast mig och de mina utan hela bondeklassen” (Bonn i Taninge 1915:24). Han anser att Ester Blenda Nordström har förlöjligat landsbygden och att den egna familjen dragits i smutsen. Senare i boken beskriver han att den nya pigan ”ansåg sin omgivning vara ett annat slags människor, som befann sig på en lägre utvecklingsgrad i jämförelse med henne själv” (Bonn i Taninge 1915:63–64). Med lätt ironisk ton skriver han också nedsättande om Ester Blenda Nordströms karaktär och tar upp hennes rökning och beskriver det som en storsstadsvana som ”kunde förbluffa en enkel lantbo” (ibid.).

Utifrån ett klassperspektiv går det att se flera markörer som visar Ester Blenda Nordströms tillhörighet i en övre samhällsklass och hur hon med ett antropologiskt öga skildrar en lägre samhällsklass på landsbygden. Det kan vägas mot Bonn i Taninges uppfattning om att Ester Blenda Nordström hade en von oben-attityd mot sin omgivning, något som hon själv inte erkänner utan hon vill absolut vara en piga bland pigor. Om det är en efterhandskonstruktion är svårt att avgöra, men eftersom hela genmälet av Bonn i Taninge andas kränkhet och frustration reser det vissa frågetecken för hans karaktärsbeskrivning av Ester Blenda Nordström.

I ett avsnitt i *En piga bland pigor* sitter Ester Blenda Nordström och väver samtidigt som husbonden ligger och sover. Känslan hon då beskriver är ”den arbetandes helt naturliga och jäsande hätskhet mot den överordnades lättja” (Nordström 2017:29). Här antar författaren den underordnade arbetarklassens perspektiv, samtidigt som hon utifrån familj och ekonomi egentligen tillhör överklass. Sammantaget går det att tolka texten som att Ester Blenda Nordström står med en fot i varje klass – i arbetarklassen och i överklassen – och vilken som

härskar för stunden beror på plats och omständighet. Är hon likt en kameleont en person som anpassar sig till sin omgivning? Om det råder delad mening.

6.3 Funktionalitet

Det går inte ta miste om vad Bonn i Taninge anser om pigan ”Malins” kunnande och arbetsinsats under veckorna på bondgården. Han beskriver exempelvis hur hon ska baka bröd, men inte reder ut arbetet när den kladdiga degen fastnar på hennes händer (Bonn i Taninge 1915: 139–141). Vidare berättar Bonn i Taninge hur ”Malin” vid återkommande tillfällen lägger sig för att sova under arbetstid och att husmodern eller pigan ”Anna” i stället tvingas lösa hennes arbetsuppgifter (Bonn i Taninge 1915:46). Det står i bjärt kontrast mot Ester Blenda Nordströms egen skildring av hårt arbete och att husbonden är lat och allt som oftast återfinns på soffan.

Det nya forskaffningsmedlet bilen återkommer i både *En piga bland pigor* och *Ett pennskaft som piga*. Ester Blenda Nordström berättar i sin bok när en bil kommer till gården och hur fördrängen försöker påskina att han äger mer kunskap om fordonet än han gör. Ester Blenda Nordström besitter kunskap om bilar, men vill inte avslöja det för de andra. ”Om du visste, tänker jag, att jag har kört bil hundra gånger så visst som en, om du visste att mitt chaufförcertifikat ligger därhemma” (Nordström 2017:84). Hon medger dock för de andra att hon åkt bil i Stockholm och skrattar lite åt drängens okunnighet, varpå han blir förtretad och utmanar henne att sätta i gång bilen och köra tio meter. Hon blev sugen på att anta utmaningen för att sätta drängen på plats, men lyckades motstå ”högfärdsdjävulen inom mig och hejdade mig i tid” (Nordström 2017:85). Bonn i Taninge är inte närvarande vid händelsen, men skriver i sin bok om ett annat biläventyr när pigan ”Malin” blir utbjuden på bilutflykt av Nygårds-Gustav, en dräng i byn. Ekipaget åker i väg men stöter på problem i en brant backe. Nygårds-Gustav sitter bakom ratten och försöker ta fart uppför backen men det vill sig inte bättre än att bilen ställer sig tvärs över vägen. Till slut blir det pigan som sätter sig i förarsätet och lyckas få bilen på rätt köl igen till drängens förvåning.

Vem i tusingen kunde tro dej om att vara så styv, utbrast han då hon slutat, du är ju mycket klyftigare än en karl, vet jag.
Ja, nu ser du vad jag duger till, men tala inte om det för någon därhemma på bondgården, sade Malin. (Bonn i Taninge 1915:108)

Även Bonn i Taninge själv medger att ”hon var i besittning av en ganska uppdriven färdighet i konsten [att köra bil]” (Bonn i Taninge 1915:108). Dock vänder han strax berättelsen till

pigans nackdel genom att skriva att hon lite senare på färden släpper blicken från vägen och kör i diket på grund av sin ”äkta kvinnliga nyfikenhet” (Bonn i Taninge 1915:109).

I scenerna med bilar skymtar läsaren en annan sida av pigan ”Malin”. Hon har funktionaliteten att köra bil som inte många på landsbygden har. Samtidigt vill hon inte riktigt visa vad hon kan, utan ber exempelvis Nygårds-Gustav att hålla tyst om hennes förmåga. Den intersektionella analysen utifrån funktionalitet blir alltså komplicerad eftersom allt beror på utifrån vilken synvinkel som antas, är det Ester Blenda Nordströms förmåga som piga eller som journalist? Bonn i Taninge är i huvudsak negativ till pigan ”Malins” funktionalitet på gården, även om han tillstår hennes förmåga att köra bil. Ester Blenda Nordström gör sitt bästa för att dölja sin ovanliga kunskap eftersom hon inte vill avvika i sammanhanget.

I boken *En piga bland pigor* ligger Ester Blenda Nordströms tilltal på två nivåer, dels vänder hon sig direkt till läsaren som journalisten Ester Blenda Nordström, dels vänder hon sig till pigan ”Anna” och resten av folket på gården under sitt alter ego pigan ”Malin”. Dock är ”Malin” en skapad karaktär, därför finns stöd för att i första hand framhäva Ester Blenda Nordströms huvudsakliga funktionalitet som journalist. Även om Ester Blenda Nordström eventuellt inte kunde sköta sitt arbete som piga fläckfritt, blev hennes reportage i *Svenska Dagbladet* uppmärksammande och boken *En piga bland pigor* en försäljningssuccé.

7. Diskussion

Syftet med föreliggande uppsats är att undersöka maktförhållandena som skrivs fram i *En piga bland pigor* och *Ett pennskaft som piga* genom att använda intersektionellt perspektiv som metod. Frågeställningarna lyder:

1. Hur kan man tolka de framställda maktförhållandena i *En piga bland pigor* och *Ett pennskaft som piga* utifrån de intersektionella kategorierna *kön*, *klass* och *funktionalitet*?
2. På vilket sätt speglar de båda texterna olika föreställningar om genus och modernitet i det tidiga 1900-talet i Sverige?

För att diskutera föreställningarna kring genus och modernitet i den historiska kontexten antar följande diskussion både ett genuskritiskt perspektiv och ett sociologiskt perspektiv och kommer att visa hur de intersektionella kategorierna samverkar med varandra. Kapitlet avslutas med en didaktisk reflektion.

7.1 Makt och modernitet

Ester Blenda Nordström var en S.B.K. – Självförsörjande Bildad Kvinna. Hon var självständig, yrkesarbetande och utbildad och levde inte i äktenskap. Hon bestämde sig för att skildra pigornas liv på landsbygden och gick in i rollen pigan ”Malin”. På bondgården mötte hon två kvinnor – bondhustrun ”Hilda” och pigan ”Anna”. I mötet speglas kvinnornas olika syn på tillvaron, speciellt mellan ”Anna” och Ester Blenda Nordström. Ester Blenda Nordström accepterar inte sitt köns underordning och kritiserar hur arbetet organiseras på gården, medan pigan ”Anna” accepterar villkoren oavsett maktsituation. Det är tydligt att genuskontraktet enligt Hirdman (2012:460) inte är ifrågasatt på gården. Genom sitt agerande och ställningstagande för jämställdhet ingår Ester Blenda Nordström i den första vågens feminism. Enligt Hirdmans (2012:460) teori om isärhållande har pigorna och drängarna på gården olika arbetsuppgifter, olika platser att ansvara för och olika egenskaper. Eftersom drängarna tjänar mer och har drägligare arbetstider än pigorna står männen i en högre maktposition. Husmodern traderar genuskontraktet mellan kvinnorna genom att ha förutfattade meningar om den nya pigans bakgrund. Hon antar att ”Malin” har lärt sig pigarbetet hemma av sin mor, vilket inte stämmer. Den moderna Ester Blenda Nordström har heller inget intresse av att tradera det traditionella genuskontraktet vidare.

Förutom kvinnorna möter Ester Blenda Nordström också Bonn i Taninge. Han är chef och arbetsledare på gården och i klassmässig bemärkelse mer jämställd med Ester Blenda Nordström. På samma sätt som Bonn i Taninge inte bryr sig om att ställa golvuret i huset till rätt tid, ser han heller inte någon anledning till förändrad arbetsstruktur på gården. Han vill att arbetet och tiden ska fortgå som det alltid gjort. Arbetsfördelningen under hans ledning bygger på isärhållande mellan män och kvinnor samt att mannen är norm, vilket innebär att även Bonn i Taninge uppfyller genuskontraktet (Hirdman 2012:460). Han är inte öppen för några nymodigheter som kvinnoaksfrågor. Han kritiserar den nya pigan och imponeras varken av hennes sätt att sköta arbetet på gården eller hennes moderna jämställdhetstankar. Bonn i Taninge framhåller landsbygdens kvinnor som föredömen med sunt leverne och hög arbetsförmåga. För honom är det inte positivt att röka cigaretter eller att sticka ut från mängden i färggranna kläder. Förändringen i samhället skrämmer honom. Han tycker att den nya tidens kvinna mest ställer till problem för hans traditionella sätt att leva, speciellt när hon – i form av Ester Blenda Nordström – har dolda avsikter. Bonn i Taninge känner sig lurad och kränkt av hennes agerande. I linje med det traditionella samhällets tankar litar Bonn i Taninge på den synliga sociala relationen dem emellan och utgår ifrån hon är en piga bland pigor. När hon i stället visar sig vara en journalist med uppdrag att skildra livet på gården, blir det svårt för Bonn i Taninge att förstå den abstrakta tankegången med att en människa inte är densamma i alla sammanhang. Det blir en obehaglig modern erfarenhet för honom och han saknar den tillit som Giddens (1990:35) för fram som ett modernitetstecken. För Ester Blenda Nordström är det inget problem att anta olika skepnader eller perspektiv och hon anammar i stället modernitetens nya abstrakta tankesätt (Giddens 1990:35).

Medan husbonden ligger på sofflocket och sover, tänker Ester Blenda Nordström hätska tankar om olika villkor för arbetare och överordnade och betraktar tillvaron från en pigas perspektiv. Eller kanske inte, för den typen av tankar har inte pigan ”Anna” alls innan hennes nya kollega ”Malin” väcker dem. ”Anna” ifrågasätter inte sin position. Klasstillhörigheten komplicerar förhållandet mellan Ester Blenda Nordström och resten av folket på gården. Av härkomst och uppväxt tillhör hon överklassen och skillnaderna visar sig exempelvis i de olika uppfattningarna om hygien och intresset för omvärlden, samtidigt som hon identifierar sig med landsbygdens folk. Ester Blenda Nordström befinner sig mellan klasserna i det föränderliga moderna samhället. På ena sidan har hon storstaden med familjen och vännerna i Ligan, på andra sidan har hon landsbygden med pigan ”Anna” och sitt alterego ”Malin”. Hon håller isär rollerna och drabbas inte av förvirring eller desorientering, som enligt Giddens (1999:14) är ett signum för moderniseringen, utan framstår som van vid den osäkerhet som

moderniteten betyder. För Ester Blenda Nordström innebär det moderna samhället positiva möjligheter.

För Bonn i Taninge är modernitetens osäkra tillvaro i stället ett hot. Det som han tagit för givet och ansett säkert har utbytt mot osäkerhet och satt hans hierarkiska ställning under press. Bonn i Taninge är, likt övriga i samma ställning, orolig för det nya Sverige som växer fram med Rysslandsrädsla och bävan för den framväxande demokratin (Söderpalm u.å). Rösträtt för kvinnor, nej det var inget för Bonn i Taninge. För honom har kvinnan en självklar plats som underordnad. Den hälsosamma och arbetsamma lantkvinnan är Bonn i Taninges ideal, inte någon ”maninna” som överskrider isärhållandet och mannens normer.

Ester Blenda Nordström är sinnebilden av den ”maninna” som Bonn i Taninge så illa skyr. På bilutflykten utbrister Nygårds-Gustav till och med att hon är bättre än en man, när hon lyckas få upp fordonet på vägen igen. Ur ett intersektionellt perspektiv vänder Ester Blenda Nordström uppochned på kategorierna. Hon är kvinnan som inte kan underordnas en man, hon är pigan som tillhör överklassen och hon har kunskap som andra på gården saknar. Hon tillför något nytt genom sitt kunnande om bilar. Att kunskap och information inte är statiskt är något typisk för det moderna, vilket Giddens (1990:43) benämner som reflexiv kunskapsstillägnelse. För Ester Blenda Nordström innebär det att hon klarar sig väl i ett föränderligt samhälle. Ur ett genuskritiskt perspektiv kan man säga att hon dessutom brutit isärhållandet mellan könen genom att ta över den manliga kunskapen kring bilkörande. I anslutning till Hirdmans (2012:496) teorier kan man säga att hennes agerande att isärhållandet försvagas och att den manliga normen inte längre är berättigad. Hon är *den nya kvinnan* och kan orientera sig i det nya moderna samhället. Ester Blenda Nordströms journalistiska förmåga är ytterligare ett exempel på den reflexiva kunskap som Giddens (1990:43) lyfter fram, vilket också styrks av Stål (2002:337) som hävdar att hon är en nyckelgestalt inom den föränderliga perioden i svensk journalistisk historia genom sina nya skrivgrepp och perspektiv.

Både Ester Blenda Nordström och Bonn i Taninge ger uttryck för sitt Sverige, men de tycks leva i olika samhällen som pågår parallellt. Nationen genomgår vid 1900-talets början förändringar som kan illustreras med Ester Blenda Nordström och Bonn i Taninge. Det är modernitet mot tradition. Det är politiska krafter som vill stärka kvinnans ställning mot andra politiska krafter som inte vill släppa fram demokrati och parlamentarism. Den nya nationalismen visar konflikten mellan tilltron till nya tankemönster och vurmen för traditionella tankar som skapade oro bland privilegierade samhällsgrupper (Edquist 1999:78).

I dessa skärningspunkter befinner sig böckerna, som berättar om när en ny piga kom till Jogersta gård i Sörmland.

7.2 Slutsatser

Det intersektionella perspektivet visar att det alltid finns vinnare och förlorare i maktförhållanden, dock blir det ett komplext resonemang när flera kategorier samverkar. Går det att utse Ester Blenda Nordström till vinnare? På det hela sammantaget ja, men inte oomstritt. Hon är kvinna vilket innebär underordning, men i modernitetens anda är hon *den nya kvinnan* och blir jämställd mannen eftersom hon bryter mot samhällets normer avseende kvinnor. Ur ett intersektionellt perspektiv har hon rätt klasstillhörighet och rätt funktionalitet att utföra sitt journalistiska arbete. Därmed går det att dra slutsatsen att hon är en vinnare.

Är Bonn i Taninge förlorare? På det hela sammantaget ja, men inte heller det oomstritt. Ur ett intersektionellt perspektiv befinner han sig i överläge i egenskap av man och ägare av gården, samtidigt som hans sociala klasstillhörighet pekar på underläge. Bonn i Taninge har svårt att förstå och ta till sig det moderna samhället som växer fram och finner absolut ingen anledning att omförhandla genuskontraktet på sin gård. Rädslan för det moderna samhället är överhängande och därmed går det att dra slutsatsen att han tillhör förlorarna i modernitetens framväxt.

Ester Blenda Nordström är som en dubbelnatur – både kvinna och man, både överklass och underklass, har både funktionalitet och inte. En person som däremot är statisk till sin karaktär är pigan ”Anna”. Är hon en vinnare eller en förlorare? Ur det intersektionella perspektivet får ”Anna” tolkas som förlorare. Hon föddes till en piga och ser ingen anledning att förändra det. Hon tycker visserligen att drängarna har det bättre, men skrattar också åt Ester Blenda Nordström när hon föreslår att en piga lika gärna kan göra en drängs arbete. För ”Anna” är isärhållandet inget att ifrågasätta. Hon har varken intresse eller nytta av ny kunskap eller abstrakta expertsystem. Hon går upp klockan 04.30, kokar kaffe och mjölkar korna. Hon bryr sig inte om uppretade bondetåg eller att nyheten om kungamordet är ett år gammalt. Hon håller kvar i det gamla och är inte intresserad av de moderna tankarna som växer fram i samhället.

7.3 Didaktisk reflektion

Det är skolans ansvar att eleverna ”har förmåga att kritiskt granska och bedöma det han eller hon ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor” (Skolverket 2011). Genom att arbeta med intersektionellt perspektiv i undervisning kan läraren åskådliggöra maktasymmetrier i samhället. Det blir ett verktyg för att visa skillnaderna i samhället och eleverna får möjlighet att diskutera och utifrån diskussionerna värdera och ta ställning i frågor. Att utgå ifrån skönlitteratur som boken *En piga bland pigor* ger ytterligare en dimension till undervisningen. I svenskämnets syfte inom gymnasiet står att eleverna ska använda skönlitteratur för att upptäcka både det specifika och det generella för verket. Litteraturen ska också vara ”en källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar. Den ska utmana eleverna till nya tankesätt och öppna för nya perspektiv” (Skolverket 2011).

Skrivningen går att applicera på Ester Blenda Nordströms bok, på henne som person samt genom att dra paralleller mellan historisk kontext och vårt nutida samhälle. Det tidiga 1900-talet, då nationen Sverige omskapades och moderniteten gjorde sitt inträde, var en tid då olikheterna mellan könen var förhärskande inom många områden i samhället, inte minst isärhållandet mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden. Varför inte låta eleverna reflektera över skillnader och likheter med dagens Sverige och använda journalisten Ester Blenda Nordström som exempel på en normbrytande yrkeskvinna?

Vidare kan tillbakablickningen ge insikt i kvinnorörelsens historia och ge möjlighet för eleverna att koppla ihop då och nu. Hur kan första vågens feminism hänga ihop med dagens kvinnorörelse? Ironiskt nog är det *Svenska Dagbladet*, där Ester Blenda Nordströms pigreportage en gång publicerades, som tar upp så kallad Instagramfeminism och benämner den som fjärde vågens feminism (Lindh 2019 8 mars). Nu har Ester Blenda Nordström bytts ut mot namn som Cissi Wallin, Elaine Eksvärd och Mia Skäringer. De publicerar sig på sociala medier och engagerar de stora massorna, precis som Ester Blenda Nordström en gång gjorde. Elaine Eksvärd säger att ”det handlar om att vi vill ha samma rättigheter [som män]” (Lindh 2019 8 mars) och citatet låter som ett eko från 1900-talets början.

Hur står det till med jämställdheten i dagens Sverige? Statistik visar att svenska kvinnor har högre utbildningsnivå än män, men får ändå lägre lön, oroar sig mer och är mer stressade (SCB 2018). Det är nödvändigt att i skolan synliggöra diskussionen om jämställdhet – förhållandet mellan män och kvinnor – och det vidare begreppet jämlikhet som syftar till att alla människor och grupper i samhället har samma värde oavsett kön, etnicitet, religion, social

tillhörighet med mera (SCB 2018). De sistnämnda grupperingarna går att översätta till det intersektionella perspektivets kategorier (se kapitel 3.1), vilket därmed sluter cirkeln. Det intersektionella perspektivet är ett användbart verktyg för att sätta fokus på jämställdhets- och jämlikhetsarbetet i skolan. Det ingår i skolans uppdrag eftersom ”utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på” (Skolverket 2011).

8. Sammanfattning

Ester Blenda Nordström var ett pennskaft och en pionjär. Stål (2002:238–246, 337) visar hur hon förnyade den svenska journalistiken och Bremmer (2017) fyller i luckorna kring hennes normbrytande liv. När hon iklädde sig rollen som pigan ”Malin” anade hon troligtvis inte vilket genomslag reportagen i *Svenska Dagbladet* och boken *En piga bland pigor* skulle få. Hon ville skildra pigornas arbetsvillkor, men vistelsen på gården i Sörmland bjöd på större äventyr än så. Ester Blenda Nordström lyckades sätta fingret på rådande maktstrukturer i samhället och kom att känneteckna *den nya kvinnan* som var en vinnare när modernitetens vindar blåste in över Sverige. Hon tjänade på det föränderliga samhället och den omvandling som Giddens (1990:14) pekar på.

Den komparativa närläsningen av böckerna *En piga bland pigor* och *Ett pennskaft som piga* och analysen av textmaterialet ur ett intersektionellt perspektiv diskuterade utifrån Giddens och Hirdmans teorier, anser jag visa på de olika föreställningarna om genus och modernitet i 1900-talets början i Sverige samt bidra till forskningen om Ester Blenda Nordström.

Vid den intersektionella analysen, som är inspirerad av Lykke (2003:47–56), visar skärningspunkterna mellan kategorierna *kön*, *klass* och *funktionalitet* att Ester Blenda Nordström sammantaget får ett maktövertag gentemot Bonn i Taninge. Bilden av honom skapar också en förlorare som inte kan läsa det moderna samhällets spelregler, även om han var en man med status. Samspelet mellan de intersektionella kategorierna förtydligar hur maktförhållandena förskjuts i samhället genom modernitetens intåg. Den moderna Ester Blenda Nordström är kvinna som kan köra bil och tjäna egna pengar, till skillnad mot ”Anna” som har traditionella tankar om livet och är nöjd med tillvaron som hårt slitande piga utan några tankar på förändring av situationen. Den teori om ett genuskontrakt som Hirdman (2012:455–474) utvecklat visar på tydliga skillnader mellan Ester Blenda Nordström och ”Anna” vilket understryker vikten av att korrelera de intersektionella kategorierna och inte låta dem tala var och en för sig. Båda är kvinnor, men har olika möjlighet till anspråk på makt.

Trots att karaktärerna i de analyserade böckerna levde för över hundra år sedan är tankarna kring jämställdhet och jämlikhet fortfarande aktuella. Ester Blenda Nordström var en del av första vågens feminism och i dag rullar fjärde vågens feminism in. Att kalla den Instagramfeminism ger en modern touch på gamla tankar om jämställdhet och jämlikhet. Det

finns all anledning att i skolan arbeta med intersektionellt perspektiv för att belysa maktförhållanden och orättvisor mellan grupper i samhället. Enligt Skolverkets styrdokument ska eleverna kunna ta ställning i värderingsfrågor vilket grundar sig i svenska skolans demokratiuppdrag. Att dessutom ha en historisk koppling till verkliga människor ger en känsla av autenticitet som förhoppningsvis väcker elevernas intresse ytterligare.

Denna uppsats förhåller sig till föreställningar om genus och modernitet i det tidiga 1900-talets Sverige och analysen utropar *den nya kvinnan* till vinnaren i det nya framväxande moderniteten, vilket öppnar för frågan hur mannen påverkades. Ett nytt perspektiv på vidare forskning kan därför vara utifrån mannens synvinkel på förändrade maktförhållanden och ett omförhandlat genuskontrakt.

Pennskaftet Ester Blenda Nordström väckte stor uppståndelse i början av 1900-talet. Sent omsider håller hennes eftermäle på att återupprättas med utställning, bok och dokumentärfilm. Då återstår endast en fråga: När skrivs hon in i läroböckerna?

Referenslista

Primärtexter:

Nordström, Ester Blenda 2012: *En piga bland pigor*. [Ny utg.] Lund: Bakhåll.

Bonn i Taninge 1915: *Ett pennskaft som piga*. Stockholm: Åhlén & Åkerlunds förlag.

Sekundärtexter:

Bremmer, Fatima 2017: *Ett jävla solsken: En biografi om Ester Blenda Nordström*. Stockholm: Forum.

Borneskans, Fredrik 2007: Massbilismens framväxt. I: *Populär Historia* [6] 2007-08-16. <https://populärhistoria.se/teknik/uppfinningar/massbilismens-framvaxt> (hämtad 2019-05-7).

Douglas, Mary 2011: *Renhet och fara: en analys av begreppen orenande och tabu*. Nora: Nya Doxa.

Edquist, Samuel 1999: Blå som himlen och gul som solen: om vänstern och den svenska nationalismen kring sekelskiftet 1900. I: Petterson, Lars (red.) *I nationens intresse. Ett och annat om territorier, romaner, röda stugor och statistik*. Uppsala: Historiska institutionen, Univ. S. 71–100. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:57899/FULLTEXT01.pdf> (hämtad 2019-05-01).

Englund, Horace 2003: En roman om entusiasm och förälskelse. I: Wägner, Elin (förf.) *Pennskaftet*. Stockholm: Svenska akademien i samverkan med Atlantis. <http://litteraturbanken.se/forfattare/WagnerE/titlar/Pennskaftet/info> (hämtad 2019-05-02).

Funktion, u.å. I *Nationalencyklopedin*. [http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/funktion-\(2\)](http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/funktion-(2)) (hämtad 2019-05-01).

Giddens, Antony 1999: *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.

Hirdman, Yvonne 2012: Genussystemet. Reflexioner kring kvinnors sociala underordning. I: Svedjedal, Johan (red.) *Litteratursociologi*. Lund: Studentlitteratur. S. 455–474.

Klass, u.å. I *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/klass> (hämtad 2019-05-01).

Kvinnorörelse, u.å. I *Nationalencyklopedin*.

- <http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/kvinnorörelse> (hämtad 2019-04-25).
- Ledger, Sally 1997: *The New Woman: Fiction and feminism at the fin de siècle*. Manchester University Press.
- https://books.google.se/books?id=e0i8AAAAIAAJ&pg=PA9&hl=sv&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false (hämtad 2019-05-02).
- Lindh, Kristina 2019: Cissi Wallin: Varit jobbigt även för mitt samvete. I: *Svenska Dagbladet* 2019-03-07. <https://www.svd.se/cissi-wallin-varit-jobbigt-aven-for-mitt-samvete> (hämtad 2019-05-21).
- Ljungberg, Ann-Marie m.fl. 2017: *150 år av feminism – från kvinnosak till jämställdhetspolitik*. Göteborg: Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg.
- [http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_distriktet_i_vastsverige_1474017161760_jamstalldhet2_pdf/\\$File/J%C3%A4mst%C3%A4lldhet2.pdf](http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_distriktet_i_vastsverige_1474017161760_jamstalldhet2_pdf/$File/J%C3%A4mst%C3%A4lldhet2.pdf) (hämtad 2019-05-14).
- Lykke, Nina 2003: Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen. I: *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. [1]. S. 47–56.
- <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/tgv/issue/view/322> (hämtad 2019-05-02).
- Lykke, Nina 2009: *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber.
- Nordström, Ludvig 1938: *Lort-Sverige*. Stockholm: Kooperativa förbundets bokförlag
- <http://hdl.handle.net/2077/33569> (hämtad 2019-05-21).
- Regeringskansliet 2018, 25 juni: *Historik om utvecklingen av hbtq-personers rättigheter i Sverige*. <https://www.regeringen.se/artiklar/2018/06/historik-om-utvecklingen-av-hbtq-personers-rattigheter-i-sverige/> (hämtad 2019-05-04).
- SCB 2018: *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2018*. https://www.scb.se/contentassets/528dd6d093b64a38895735f333a89a8a/le0201_2017b18_br_x10br1801.pdf (hämtad 2019-05-21).
- Skolverket 2011. *Läroplan för gymnasieskolan 2011*.
- <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan> (hämtad 2019-05-21).
- Stål, Margareta 2002: *Signaturen Bansai. Ester Blenda Nordström: pennskaft och reporter i det tidiga 1900-talet*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2002.
- Söderpalm, Sven Anders u.å: Borggårdskrisen. I *Nationalencyklopedin*.
- <http://www.ne.se.ezproxy.bib.hh.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/borggardskrisen> (hämtad 2019-04-25).

- Toijer-Nilsson, Ying 1983: En modern flicka: flickgestalten i ungdomslitteraturen – föregångare eller samhällsspegel? I: Paget, Birgitta m.fl. (red.) *Kvinnor och skapande. En antologi om litteratur och konst*. Malmö: Författarförlaget. S. 246– 261.
- Wahlström, Eva 2011: *Fria flickor före Pippi. Ester Blenda Nordström och Karin Michaëlis: Astrid Lindgrens föregångare*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2011. Göteborg: Makadam förlag.
- Åkerlund, Anna (Producent) 2015, 4 december: *Stil: Ester Blenda Nordström – Sveriges första moderna journalist* [podcast]. <https://sverigesradio.se/avsnitt/641366> (hämtad 2019-05-03)

Kristina Filipsson Korkeasalo



Besöksadress: Kristian IV:s väg 3
Postadress: Box 823, 301 18 Halmstad
Telefon: 035-16 71 00
E-mail: registrator@hh.se
www.hh.se